

УДК 341.96

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.21>

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ІНШИХ ОБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Легенько В.Ю.,
аспірант

кафедри міжнародного приватного права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0008-8441-9795

Легенько В.Ю. Порівняльна характеристика віртуальних активів та інших об'єктів приватноправових відносин.

Стаття присвячена порівнянню характеристик віртуальних активів та інших об'єктів приватноправових відносин. Через відсутність ґрунтовних наукових досліджень та монографій, які би класифікували віртуальні активи та ці об'єкти, виникла необхідність детально проаналізувати нормативно-правові акти та судову практики України та декількох провідних юрисдикцій у регулюванні цієї галузі, а також систематизувати висновки, яких дійшли інші вчені, які досліджували окремі аспекти цього питання щоб визначити, до якої категорії об'єктів приватноправових відносин правильніше та корисніше з точки зору розвитку економіки України та захисту прав інвесторів, слід віднести віртуальні активи.

Для проведення цього дослідження сучасної категоризації віртуальних активів та, в деяких випадках, прирівняння їх до вже існуючих об'єктів приватноправових відносин, були використані системний, порівняльний, гіпотетичний, аналітичний та індуктивний методи.

В результаті дослідження було порівняно віртуальні активи та речами, грошима, цінними паперами, майновими правами, роботами та послугами, результатами інтелектуальної, творчої діяльності, інформацією, та нематеріальними благами.

Порівняно дефініції віртуальних активів у нормативно-правових актах різних юрисдикцій.

Було проаналізовано, яким чином інші юрисдикції вирішують питання класифікації та співвідношення віртуальних активів та інших об'єктів приватноправових відносин.

Розглянуто також доцільність впровадження терміну "цифрові речі" до українського законодавства щодо віртуальних активів, а також можливість інших класифікацій у зв'язку з необхідністю гармонізувати українське та європейське законодавство. Іншим результатом додавання цієї категорії об'єктів є те, що віртуальні активи

починають також бути і майном, хоча і існують виключно у цифровому середовищі.

Робиться висновок, що значну частину віртуальних активів в залежності від їх категорії можливо віднести або до цінних паперів, або до платіжного засобу. Український законодавець в той же час обрав інший шлях: усі віртуальні активи фактично було прирівняні до речей через відсутність чинних спеціальних нормативно-правових актів у цій сфері.

Ключові слова: віртуальні активи, Bitcoin, NFT, MiCA, цифрові речі, FATF, криптовалюти.

Lehenko V.I. Comparative characteristics of virtual assets and other objects of private law relations.

The article is devoted to the comparison of characteristics of virtual assets and other objects of private law relations. Due to the lack of thorough scientific research and monographs that would classify virtual assets and these objects, it became necessary to analyse in detail the regulatory acts and case law of Ukraine and several leading jurisdictions regulating this area, and to systematise the conclusions reached by other scholars who have studied certain aspects of this issue in order to determine which category of objects of private law relations is more correct and useful from the point of view of development of the Ukrainian economy and protection of investors' rights.

In order to conduct this study of the modern categorisation of virtual assets and, in some cases, to equate them with existing objects of private law relations, systematic, comparative, hypothetical, analytical and inductive methods were used.

As a result of the study, virtual assets were compared with property, money, securities, property rights, works and services, results of intellectual and creative activity, information, and intangible goods.

Definitions of virtual assets in the legal acts of different jurisdictions were compared.

It was analysed how other jurisdictions address the issues of classification and correlation of virtual assets and other objects of private law relations.

Consideration is also given to the expediency of including the term 'digital property' in Ukrainian legislation on virtual assets, as well as the possibility of other classifications in view of the need to harmonise Ukrainian and European legislation. Another result of the inclusion of this category of objects is that virtual assets also become property, although they exist exclusively in the digital environment.

It is concluded that a significant part of virtual assets, depending on their category, can be classified as either securities or means of payment. At the same time, the Ukrainian legislator has chosen a different path: all virtual assets have been effectively equated with property due to the absence of special regulations in this field.

Key words: virtual assets, Bitcoin, NFTs, MiCA, digital property, FATF, cryptocurrencies.

Постановка проблеми. За останні десять років у більшості держав було прийнято рішення запровадити регулювання віртуальних активів, що мало на меті захистити права інвесторів у ці активи, сприяти боротьбі з корупцією та поживити економічний зріст.

В той же час першочерговим завданням стало порівняння характеристик віртуальних активів із вже врегульованими об'єктами приватноправових відносин, від чого залежить створення окремого регулювання або внесення змін до існуючих нормативно-правових актів, щоб не створити колізії.

Україна в останні роки входить у рейтинги країн з найбільшим відсотком населення, яке здійснює транзакції з віртуальними активами, тому запровадження коректного регулювання, яке зможе надати певним категоріям активів особливі умови щодо захисту прав інвесторів або з пільговою ставкою оподаткування, має допомогти розвитку цієї галузі. Саме тому необхідно порівняти віртуальні активи з об'єктами приватноправових відносин, серед яких є в тому числі речі, гроші, цінні папери, роботи та послуги.

Стан опрацювання цієї проблематики характеризується відсутністю ґрунтовних наукових досліджень та монографій, які би порівняли характерні особливості віртуальних активів з усіма іншими об'єктами приватноправових відносин. В той же окремі аспекти досліджено у роботах таких українських вчених, як Виговський О.І., Бірюков О.М., Єфімов О.М. Серед закордонних вчених можна виокремити дослідників Аллена Д.Г. та Гулліфер Л.

Метою статті є аналіз нормативно-правових актів та судової практики України та декількох інших юрисдикцій, включаючи США, ЄС, Республіку Сальвадор та Республіку Сінгапур, щоб визначити, до якої категорії об'єктів приватно-

правових відносин правильніше та корисніше з точки зору розвитку економіки України та захисту прав інвесторів, слід віднести віртуальні активи.

Виклад основного матеріалу. Для розкриття характерних ознак віртуальних активів потрібно звернутися в першу чергу до визначення ширшого поняття – активів. Розпочнемо аналіз з українського законодавства, логіка якого у цій сфері була менш суперечлива, ніж після прийняття Закону України № 3320-IX [1], який додав новий об'єкт цивільних прав.

Наприклад, у статті 1 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" зазначено, що активи – це кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права [2].

Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" надає ширше визначення, з якого походить, що активи – "це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому" [3].

У статті 177 ЦКУ про види об'єктів цивільних прав зазначено, що до об'єктів відносяться "речі, гроші, цінні папери, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага". В новій редакції додано новий об'єкт – цифрові речі [4].

Стаття 178 ЦКУ додає критерій оборотоздатності, який проявляється у тому, що об'єкти цивільних прав можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи.

Таким чином вже існує розвинута законодавча база для активів і питання полягає в тому, на що спирався законодавець в той момент, коли вирішував до якої саме категорії віднести віртуальні активи.

Беззаперечно, усі законодавці та дослідники, незважаючи на кінцеву позицію щодо класифікації, погоджуються, що віртуальні активи не мають фізичної форми та існують в електронному вигляді.

Але далі починаються суттєві розбіжності, в тому числі чи можуть віртуальні активи посвідчувати певні майнові права.

FATF була першою організацією, яка ще у 2014 році [5] надала перше визначення, яке стало взірцем для законодавства країн світу. На той момент існувала обмежена кількість уособлень

віртуальних активів, тому визначення спочатку відносилось до поняття "віртуальна валюта".

Можна навести це визначення віртуальних активів, сформульоване FATF і поширене в багатьох країнах, і яке також міститься у статті 1 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", де зазначено, що віртуальний актив – "це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей".

Також 17 лютого 2022 року було прийнято Закон України "Про віртуальні активи" [6], хоча він не вступив у силу через відсутність прийняття змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами, без яких він не може набрати чинності, найбільш контроверсійне визначення міститься саме в ньому, що "віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав".

Дослідивши правову природу віртуальних активів, їх характерні ознаки та дефініції, стає можливим порівняння окремих категорій віртуальних активів та інших об'єктів приватноправових відносин.

Доцільним є порівняння об'єктів цивільних прав та категорій віртуальних активів, оскільки не в усіх законодавствах існує можливість точно визначити правову природу загального терміну "віртуальні активи".

Розпочати варто з речей, які є предметом матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки.

В якості особливого об'єкта у статті 190 ЦКУ вказано майно, яким вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами. Також можна підсумувати, що під майном розуміється уся сукупність матеріальних благ.

З прийняттям Закону України № 3320-ІХ у 2023 році, який додав до ЦКУ статтю 179-1 про цифрові речі, зникла інтрига, до яких об'єктів відносяться віртуальні активи в українському законодавстві. Віднесені до цифрових речей, вони починають також бути і майном, хоча і існують виключно у цифровому середовищі.

Хоча у статті 4 Закону України "Про віртуальні активи" зазначено, що віртуальні активи не є

засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги), він ще не набув чинності, а тому ніщо йому не зважає бути предметом обміну відповідно до договору міни.

Варто зазначити, що серед чинних нормативно-правових актів в Україні не залишається можливості якось по-іншому класифікувати віртуальні активи, тому подальші порівняння відносно регулювання в Україні є теоретичними, але в той же час вони актуальні відносно функціональній класифікації віртуальних активів, яка набула поширення в інших країнах, і до якої українське законодавство буде гармонізовано згодом.

Далі важливо зауважити, що ніякі категорії віртуальних активів наразі не відносяться до робіт або послуг, оскільки в результаті робіт має бути матеріальний результат, а послуги мають нематеріальний результат та споживаються одразу.

Наступними можна розглянути схожість віртуальних активів з нематеріальними благами, які вказані у главі 15 ЦКУ, а саме результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація та особисті немайнові права.

Результати інтелектуальної, творчої діяльності можуть знаходити свою втілення у віртуальних активах, наприклад, у NFT, але вони від того не стають ними.

Віртуальні активи, як і інформацію можна розглядати в якості даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді, але в той же час у доктрині, приклад з якої наводить Б.А. Кормич [7, с. 12], до загальних властивостей інформації відносяться в тому числі її невичерпність, що не відповідає характеристикам віртуальних активів, які не можуть бути невичерпними, наприклад, платіжні токени мають обмежену кількість блоків, а NFT є унікальними.

З іншого боку є схожість і на програмне забезпечення, яке є об'єктом авторського права, але у визначенні статті 1 Закону України "Про авторське право і суміжні права" [8]: "комп'ютерна програма - набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах)". Тому таке забезпечення є лише відображенням цифрового середовища, яке необхідне для його роботи, і відповідно до визначення на цей момент віртуальні активи не приводять комп'ютер у дію.

Наступним об'єктом є гроші (грошові кошти), визначення яких наводиться у статті 192 ЦКУ,

яка зазначає, що до них відноситься законний платіжний засіб, обов'язковий до приймання за номінальною вартістю на всій території України, а грошовою одиницею України є гривня, а іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Далі у Законі України "Про валюту і валютні операції" [9] наведено, що валютні цінності – це національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали. До валют відносяться грошові знаки грошової одиниці у вигляді банкнот, монет, а також номіновані у них електронні гроші, що перебувають в обігу, та є законним платіжним засобом на певній території.

Таким чином при бажанні НБУ вже міг би визнати Bitcoin іноземною валютою, оскільки з червня 2021 року у Республіці Сальвадор він став законним платіжним засобом відповідно до закону "Про Bitcoin" (ісп. Ley Bitcoin) [10], прийнятого Декретом № 57 Законодавчих зборів Республіки Сальвадор.

Якщо згадати рішення Суду ЄС № C-264/14 [11], то Bitcoin, а також всі інші цифрові валюти на основі блокчейн були визнані в ЄС платіжним засобом ще з 22 жовтня 2015 року. Серед інших можна також нагадати і про цифрові платіжні токени у Республіці Сінгапур та інших країнах, які запровадили таку класифікацію, відповідно до якої Bitcoin і інші подібні цифрові валюти визнаються та регулюються.

Останнім об'єктом приватноправових відносин для порівняння є цінні папери. У статті 8 Закону України "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" [12] вказано, що "цінним папером є документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам".

Далі зазначається, що цінні папери існують в електронній та паперовій формах.

Раніше в доктрині був спір, чи варто вважати криптовалюту електронним цінним папером (стара назва цього терміну була - бездокументарний цінний папір), оскільки за своїм визначенням він відображається у вигляді облікового запису на рахунку в цінних паперах у системі депозитарного обліку цінних паперів. Віртуальні активи теж можна розглядати у вигляді облікового запису, але не на рахунках у системі депозитарного обліку цінних паперів.

В той же час закордонні регулятори все ж таки стали розглядати їх у якості цінних паперів, як Комісія з цінних паперів і бірж США (англ. U.S. Securities and Exchange Commis-

sion), яка використовує тест Хоуї зі справи SEC v. W.J. Howe Co., 328 U.S. 293 (1946) [13]. Цей тест на відповідність цінному паперу складається з трьох частин: " 1) вкладення грошей (2) у спільну справу (3) з обґрунтованим очікуванням прибутку, який буде отриманий завдяки зусиллям інших". Фактично це визначення інвестиційного контракту (англ. investment contract). В такому разі постає питання колізійних прив'язок у випадку регулюванні цінних паперів, які обліковуються в системі блокчейн. Це питання було розглянуто професором Виговським О.І. [14], який дійшов висновку, що краще застосувати право юрисдикції, що визначається місцезнаходженням блокчейн-платформи, на якій можна торгувати цінними паперами миттєво й без залучення брокерів, або місцезнаходженням особи, що здійснює нагляд за нею, або яка визначається у правилах такої платформи.

Замість простого прирівняння до цінних паперів, інші юрисдикції впроваджують термін "інвестиційні токени" (англ. security tokens), чи його аналоги, щоб віртуальні активи, які забезпечені цінними паперами, або мають невеликі відмінності у своїх характеристиках від інших цінних паперів в цій юрисдикції, отримали належне регулювання.

Із початком впровадження Регламенту ЄС "Про ринки криптоактивів" (англ. Markets in Crypto-assets, MiCA) [15], в державах-членах ЄС також закріпилося розділення віртуальних активів на різні категорії, частина з яких регулюється як і схожі за своїми характеристиками інші об'єкти приватноправових відносин.

Висновки. В результаті дослідження виявлено, що юрисдикції, які почали регулювати віртуальні активи, поступово знаходять прийнятне для себе розуміння віртуальних активів серед вже існуючих об'єктів приватноправових відносин.

Значну частину віртуальних активів в залежності від їх категорії можливо віднести або до цінних паперів, або до платіжного засобу. В деяких випадках можливо вважати віртуальні активи і майном, що можна побачити на прикладі правового регулювання віртуальних активів в Україні, яке стає унікальним в тому, що повністю усі віртуальні активи прирівняні лише до одного нового терміну, який за відсутності спеціального регулювання відсилає до застосування положень про речі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав. Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n10> (дата звернення: 05.07.2024).

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 № 361-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 05.07.2024).
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 06.07.2024).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.07.2024).
5. FATF Report. Virtual Currencies Key Definitions and Potential AML/CFT Risks. FATF/OECD. Paris. 06.2014. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Virtual-currency-key-definitions-and-potential-aml-cft-risks.pdf> (дата звернення: 07.07.2024).
6. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 07.07.2024).
7. Кормич Б.А. Інформаційне право : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / БуруніК, 2011. – 333 с. С. 12.
8. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
9. Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 08.07.2024).
10. Ley Bitcoin. Decreto № 57. 08.06.2021. URL: <https://www.jurisprudencia.gob.sv/DocumentosBoveda/D/2/2020-2029/2021/06/E75F3.PDF> (дата звернення: 09.07.2024).
11. Case C-264/14. Judgment of Court of Justice of the European Union (Fifth Chamber). 22.10.2015. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=-first&part=1&cid=604646> (дата звернення: 09.07.2024).
12. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 10.07.2024).
13. Case SEC v. W.J. Howey Co., 328 U.S. 293. U.S. Supreme Court. Decided 27.05.1946. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/328/293/> (дата звернення: 10.07.2024).
14. Виговський О.І. Міжнародні приватно-правові аспекти обігу віртуальних цінних паперів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2020. Вип. 1 (51). С. 61–64. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/view/3972> (дата звернення: 10.07.2024).
15. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj> (дата звернення: 10.07.2024).